

En brukerundersøkelse blant langtidsplasserte ungdommer i barneverninstitusjonene

Heidi Gautun

Sammendrag

I denne artikkelen presenteres resultater fra den første landsomfattende brukerundersøkelsen som er gjennomført blant ungdom i norske barneverninstitusjoner. Følgende tre hovedproblemstillinger er belyst: 1) I hvilken grad ivaretas ungdommenes rettigheter mens de er på institusjon? 2) Utsettes ungdom for ulike former for overgrep i barneverninstitusjonene? 3) Hvordan beskriver ungdom det sosiale livet i og utenfor institusjonene? Halvparten av alle langtidsplasserte ungdommer i alderen 13 år og eldre svarte på spørreskjemaundersøkelsen høsten 2005. Resultatene viser et sammensatt bilde når det gjelder ivaretagelse av rettigheter på institusjon. Et stort flertall av ungdommene ga uttrykk for kvalitativt gode relasjoner til de ansatte i institusjonene, men noen få rapporterte at de er utsatt for ulike typer overgrep. Få opplever institusjonen som et lukket rom. De fleste oppga at ansatte i institusjonene stiller opp for dem i samarbeidet med skolen, og at ansatte hjelper dem med å delta i fritidsaktiviteter. Et stort flertall oppga at de hadde flere venner, både i og utenfor institusjon.

Innledning

I 2005 gjennomførte Forskningsstiftelsen Fafo og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) en brukerundersøkelse blant alle langtidsplasserte ungdommer i barnevernets institusjoner på oppdrag fra Barne- og familiedepartementet. Kun enkelte studier av utvalg av ungdom ved enkeltinstitusjoner hadde tidligere blitt gjennomført i Norge (f.eks. Hennem 1991,1997, Tjelflaat m.fl. 2003, Hetle m.fl. 1997). Blant innvandrerungdom i barneverninstitusjoner var det gjennomført stu-

dier i litt større skala, men utvalgene i disse undersøkelsene var også forholdsvis små (f.eks. Bø, Rasmussen & Aanestad 2004). Brukerundersøkelsen som det her presenteres funn fra er derfor enestående i norsk sammenheng. Forskerne fra NOVA hadde hovedansvaret for å utarbeide en litteraturoversikt over forskningsfeltet, og å gjennomføre kvalitative intervjuer med et mindre antall ungdommer. Fafo hadde hovedansvaret for å gjennomføre og analysere svar fra spørreskjemaundersøkelsen som ble sendt ut til alle ungdommene (Gautun, Sasaoka & Gjerustad 2006). I denne artikkelen presenteres funn fra den landsomfattende spørreskjemaundersøkelsen.¹ Følgende hovedproblemstillinger er belyst:

- I hvilken grad ivaretas ungdommenes rettigheter mens de er på institusjon?
- Utsettes ungdom for ulike former for overgrep i barneverninstitusjonene?
- Hvordan beskriver ungdom det sosiale livet i og utenfor institusjonene?

De norske barneverninstitusjonene utgjør et mangfold av forskjellige institusjonstyper og tilknytningsformer. Det gjelder blant annet eierskap. Institusjonene er statlige, kommunale eller privat eid eller eid av organisasjoner, ideelle stiftelser eller aksjeselskap. Institusjonene representerer også en rekke ulike behandlingstilbud, og det er en stor variasjon når det gjelder målgrupper. I 2005 oppholdt i alt 1252 barn og unge seg på barneverninstitusjoner i Norge. I dette tallet inngår både langtidsplasseringer og kortids-plasseringer der barn og unge ble utredet eller trengte akutt opphold (Bufetat 2005). Undersøkelsen som det her presenteres funn fra har undersøkt hvordan ungdom i alderen 13 år og eldre, senhøstes 2005, opplevde å bo i barnevernets langtidsinstitusjoner. Ungdommenes opplevelse av oppholdet er sett på i sammenheng med kvalitet og ivaretagelse av rettigheter. Kvaliteten er regulert ved Lov om barneverntjenester med tilhørende forskrifter. Samlet skal disse sikre at den enkelte institusjon er godkjent, at det føres tilsyn, at bruk av tvang skjer i henhold til regelverket, at kvaliteten på institusjonen er god nok, og at beboernes rettigheter ivaretas under oppholdet. Sentrale rettigheter dreier seg blant annet om respektfull behandling,

¹ For nærmere teoretisk utdypning se Karin Sasaokas gjennomgang av lovverk og forskningslitteratur i kapittel 2 "Hvordan blir ungdommers rettigheter ivaretatt?" i NOVA rapport 9/2006, Brukerundersøkelse i barneverninstitusjonene (Gautun, Sasaoka & Gjerustad).

om å ha kontakt med familien under oppholdet i institusjonen, og om skolegang.

En utdypning av de tre problemstillingene

Den første hovedproblemstillingen i studien går ut på i hvilken grad ungdommenes rettigheter blir ivaretatt mens de er på institusjon. For å kunne benytte seg av sine rettigheter må de unge også kjenne til rettighetene. Det er derfor både undersøkt om ungdommene vet hvilke rettigheter de har etter konvensjoner, lover og forskrifter. Og i hvilken grad de opplever at deres rettigheter blir ivaretatt. Forskriftene slår fast at i tillegg til å kunne bestemme over personlige spørsmål så skal ungdommene også i delta i utformingen av institusjonenes daglige liv. Den andre hovedproblemstillingen er knyttet til overgrep. I 2005 ble det gjennomført en granskning av barneverninstitusjoner benyttet av Oslo kommune i årene 1954 til 1993 som avdekket flere tilfeller av fysiske overgrep og seksuelle overgrep (Fylkesmannen i Oslo og Akershus 2005). Situasjonen i institusjonene ble antatt å være en helt annen i 2005, likevel valgte vi å sette fokus på og undersøke i hvilken utstrekning barn og unge forteller at de utsettes for mobbing, slag og spark og overgrep fra ansatte i institusjonene. Den tredje problemstillingen handler om hvordan ungdommene opplever det sosiale livet i og utenfor institusjonen. Følgende forhold er undersøkt: trivsel, forholdet til de ansatte, venner i og utenfor institusjonen, deltakelse i fritidsaktiviteter, og ungdommenes kontakt med familien.

Data og metode

Problemstillingene er belyst ved hjelp av data fra en landsomfattende spørreskjemaundersøkelse som ble gjennomført blant langtidsplasserte ungdommer i alle landets barnevernsinstitusjoner fra september og ut desember 2005. Et kort spørreskjema ble sendt til ledere ved alle kvalitetssikrede offentlige barneverninstitusjoner, samt kommunale og private godkjente barneverninstitusjoner, som har langtidsplasserte ungdommer i alderen 13 år og eldre. Spørreskjemaene ble sendt til institusjonene i alle fem regioner. Undersøkelsen omfatter også Oslo kommune som er unntatt den statlige reformen når det gjelder barnevern. Lederne ble bedt om å fylle ut skjemaet og dele ut et eget mye lengre spørreskjema til ungdommene som oppholdt seg i institusjonen. For å sikre anonymiteten fikk ungdommene utdelt egne svarkonvolutter med betalt porto på.

I alt 143 barneverninstitusjoner, som hadde langtidsplassert ungdom på undersøkelsestidspunktet, fikk tilsendt spørreskjemaundersøkelsen. Institusjonsledere fra 114 institusjoner svarte på sine spørreskjemaer. Andelen institusjonsledere som svarte var altså 80 %. Lederne som svarte på spørreskjemaet oppga til sammen at det var 766 langtidsplasserte ungdommer som oppholdt seg i deres institusjoner høsten 2005, og som hadde vært der mer enn 14 dager (akutt og utredning ble ekskludert). Antallet ungdommer som svarte på undersøkelsen er 436, dvs. at svarprosenten blant ungdommene i de 114 institusjonene er 57. På bakgrunn av informasjon fra Barne- og familiedirektoratet beregnet vi svarprosent for alle ungdommene i de 143 institusjonene til å bli vel 48 %. Vi anser det at vi fikk svar fra halvparten av ungdommene som å være et godt resultat. I utgangspunktet var vi veldig usikre på om det i det hele tatt var mulig å gjennomføre en survey i denne ungdomsgruppen. Vanskeligstilt ungdom blir ofte fremstilt som å ikke ønske, og/eller mestret å delta i denne typen undersøkelser. Erfaringer fra denne undersøkelsen viser at det ikke stemmer for flere ungdommer som mottar et av de tyngste tiltakene i barnevernet. Flere ungdommer har ønsket å formidle hvordan de opplever å bo i en barneverninstitusjon. Og disse har også mestret å svare på et langt, og nokså komplisert spørreskjema. Mange av ungdommene har i tillegg gitt skriftlige kommentarer i skjemaene. Følgende to svar på det siste spørsmålet som ble stilt i spørreskjemaet, ”Er det noe annet du vil tilføye?” illustrerer poenget om at ungdom både har ønsket å uttale seg, og å være til nytte i undersøkelsen.

Det er på tide at dere vil vite hvordan vi ungdommer på institusjon har det ☺- Føler at vi blir glemt bort ☹.

Nei, men takk for skjemaet, fint å kunne hjelpe dere.

Datainnsamlingen gikk over flere måneder, og det ble gjennomført flere purrerunder. Årsakene til at det ved flere institusjoner tok tid til å få gjennomført undersøkelsen, er at ansatte i institusjonene hadde en travel hverdag, og at de også måtte bruke tid på å motivere ungdommene til å svare. Det har også handlet om å finne tidspunkt da ungdom har vært i form til å svare. I purrerunden som ble gjennomført blant institusjonslederne, forteller ledere som har delt ut skjemaer til ungdommene, at en av grunnene til at noen av ungdommene ikke har svart er at de er for ”syke”, dvs. psykisk ustabile og/eller har rusproblemer, og at det i perioder/dager kan være

vanskelig å svare på spørreskjemaet. En annen grunn som oppgis er at ikke alle mestrer å lese og skrive. De ”sykeste”, og de med lese- og skrivevansker er sannsynligvis underrepresentert i undersøkelsen. Til tross for dette viser kommentarer som ungdommene har skrevet på spørreskjemaene at vi har klart å nå noen av ungdommene med skrivevansker. Gutter er litt underrepresentert i undersøkelsen, og ungdom med adferdsvansker er også underrepresentert.

Spørsmål til ungdommene

Det var en utfordring å lage et spørreskjema som egner seg til denne målgruppen, og til ungdommene som er i ulik alder. Arbeidet med spørreskjemaet pågikk over flere måneder. Flere forskere fra NOVA og Fafo, en referansegruppe som fulgte prosjektet, og to institusjonsledere bidro i arbeidet. Det ble brukt mye tid på å prøve å lage spørsmål som i størst mulig grad er tilpasset ungdom. Spørreskjemaene ble testet ut på ungdom i forkant av surveyen. Utformingen av et godt spørreskjema til ungdom og temaene som denne undersøkelsen dekker, har krevd en del ”oversettelsesarbeid” fra forskrifter og regelverk til meningsfulle spørsmål. Mange av spørsmålene handler om hvordan ungdommene opplever det å være i institusjonen. Om de synes det er lett å snakke med de voksne, om de voksne er hyggelige, om de trives, om de føler seg trygge, om de får være med å bestemme, om de liker å gå på skolen osv. Det er også stilt noen spørsmål om overgrep. Disse er om de har blitt utsatt for noen av følgende typer av overgrep av voksne som jobber i institusjonen: mobbing, seksuelle overgrep, og slag/spark. De forskjellige formene for overgrep er ikke definert i spørreskjemaet. Det er ungdommenes egen forståelse, og hva de opplever som seksuelt krenkende som gjenspeiles i avkrysningen. Vi kan ikke ved hjelp av dataene vi har samlet inn si noe om hva slags seksuelle overgrep dette dreier seg om, eller alvorlighetsgraden. Vi vet for eksempel ikke om de som har krysset av for seksuelle overgrep har blitt utsatt for beføling, seksuelle hentydninger, trusler, voldtekt eller andre former for seksuelle overgrep. Det går an å spørre om noen av ungdommene, som har svart at de har blitt utsatt for overgrep, snakker sant. Flere av ungdommene i barneverninstitusjonene er der mot sin vilje, og kan være sinte. Enkelte kan ønske å svartmale hvordan det er å bo i institusjon. Men, det at undersøkelsen er anonym, svekker hypotesen om at ungdommene lyver. Ungdommene vet at de ikke gjennom svarene har kunnet skade og/eller svartmale voksne de ikke liker, eller klare å få oppmerksomhet ved å si at de har blitt utsatt for overgrep fra noen som jobber i institusjonen.

Analyse

Dataene presenteres i hovedsak i frekvensfordelinger. I de tilfeller der det er gjennomført bivariate analyser er det valgt å ikke signifikantteste forskjeller. Forutsetningen for å signifikantteste er at vi har et tilfeldig representativt utvalg. Det kan vi ikke si at vi har i denne undersøkelsen. Gruppen ungdom som har svart er forskjellig fra gruppen som ikke har svart. Vi vet at gutter med adferdsproblemer er underrepresentert. Fordi vi vet at noen grupper er underrepresentert, blir det feil å signifikantteste for å generalisere funn til hele populasjonen vi studerer. Forutsetningen for signifikanttesting, dvs. at vi har et tilfeldig representativt utvalg, er ikke til stede.

Resultater

I hvilken grad ivaretas ungdommenes rettigheter mens de er på institusjon? Ungdommene har svart på flere spørsmål som går ut på om de har blitt informert om, og kjenner til sine rettigheter, og også hvordan praksisen i institusjonen er i forhold til disse.

Retten til å bli informert

De fleste av ungdommene (80 %) sier at de har blitt fortalt hvorfor de oppholder seg i institusjon. Hyppigst oppgis saksbehandlere i barnevernet å ha gitt dem denne informasjonen, deretter de voksne i institusjonen, og/eller foreldre/annen familie. Et lite antall oppgir advokat. Noen av informantene oppgir at de har blitt informert av flere. Det er kun litt over halvparten av ungdommene som svarer at de har blitt informert om de fleste/alle eller noen av rettighetene på institusjon. Videre sier i alt 65 % at de kjenner til at det er blitt laget en plan for oppholdet i institusjonen. Noen flere, det vil si 73 %, forteller at de har vært til stede på møter som har handlet om hvordan oppholdet skal være. Det er imidlertid kun 57 % som oppgir at de har blitt fortalt hvor lenge de skal være i institusjonen. Sammenligninger viser ingen eller små forskjeller mellom gutter og jenter når de svarer på spørsmålene om informasjon som de har rett til å få.

En mulig forklaring på at såpass mange ikke kjenner til sine rettigheter kan være at informasjonen faktisk har blitt gitt til ungdommene, men at de som nettopp har flyttet inn ikke har klart å få med seg denne informasjonen på grunn av så mange nye inntrykk. Analysene viser imidlertid at det at ungdom ikke kjenner til en plan for oppholdet, ikke har vært til stede

på møter som har handlet om hvordan oppholdet skal være, samt ikke har blitt fortalt hvor lenge de skal være i institusjonen, ikke kan forklares med at de har vært kortere tid i institusjonen sammenlignet med de andre ungdommene (jf. tabell 1). Det ser altså ut som at ungdom blir for dårlig informert.

Tabell 1. I hvilken grad ungdommene er informert om sine rettigheter sett i sammenheng med hvor lenge de har oppholdt seg i institusjonen. Gjennomsnittlig år.

	Gjennomsnittlig antall år	N
Om de har blitt fortalt om sine rettigheter på institusjonen:		
Alle, de fleste, noen	1,33 år	206
Ingen, svært få	1,01 år	69
Vet ikke	1,28 år	76
Om de kjenner til en plan for oppholdet		
Ja	1,28 år	252
Nei	1,08 år	76
Vet ikke	1,01 år	56
Om de har vært til stede på møter som handler om hvordan oppholdet i institusjonen skal være		
Ja	1,25 år	280
Nei	1,16 år	78
Vet ikke	0,88 år	24
Om de er informert om hvor lenge de skal være på institusjonen		
Ja	1,30 år	213
Nei	1,15 år	148
Vet ikke	0,79 år	18

Medbestemmelse

Nesten fire av ti svarer ”lite” eller ”ingenting” på spørsmålet om de får lov til å være med å bestemme hvordan de skal ha det i institusjonen. Seks av ti mener at reglene i institusjonen er for strenge, og 35 % sier at reglene er passelig strenge. Nesten 40 % sier at de ikke får lov til å være for seg selv så mye som de ønsker. 30 % sier at de voksne er for mye sammen med dem. Kun 16 % opplever at de voksne er for lite sammen med dem. De fleste sier at de får lov til å ha mobiltelefonen hos seg hele tiden (59 %), eller til bestemte tider (24 %). Ti % sier at den er tatt fra dem hele tiden.

Det er små forskjeller, men en liten tendens til at flere gutter svarer at de ikke får lov til å være med å bestemme, og at de blir fratatt mobilen.

Utsettes ungdom for ulike former for overgrep i barneverninstitusjonene?

41 av de 436 ungdommene som har svart på undersøkelsen sier at de har blitt utsatt for mobbing av ansatte i institusjonen. 33 oppgir at de voksne har slått og sparket dem. 12 forteller at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep av noen som jobber i institusjonen (jf. tabell 2).

Seksuelle overgrep

Tre av ungdommene som sier at de har vært utsatt for seksuelle overgrep kommer fra en og samme institusjon, og to andre kommer fra en annen institusjon. Ellers er ungdommene spredt på ulike institusjoner. Fordi vi har gjennomført en anonym undersøkelse er det ikke mulig å identifisere hvilke institusjoner disse ungdommene oppholder seg i, eller hvem ungdommene er. Det er imidlertid mulig, på bakgrunn av andre spørsmål de 12 ungdommene har svart på, å si noe om hva som kjennetegner disse ungdommene.

Tabell 2. Antall ungdommer som sier at de har blitt utsatt for mobbing, seksuelle overgrep eller slag/spark fra voksne som jobber i institusjonen (N=436).

Mobbing	41
Seksuelle overgrep	12
Slag/spark	33

Av de som har oppgitt at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep er åtte jenter og fire er gutter. Tre ungdommer, to jenter og en gutt, er 15 år, to er 16 år, fem er 17 år, og ei er 19 år. Tre av disse hadde på undersøkelsestidspunktet oppholdt seg i den institusjonen de da bodde i, i tre måneder, ei i fem måneder, tre i ca et år, ei i underkant av 2 år og ei i overkant av to år. Seks av ungdommene oppgir i tillegg til de seksuelle overgrepene å ha blitt utsatt for slag og spark.

Fylkesmennene (i alt 18 personer på undersøkelsestidspunktet) har ansvar for å føre tilsyn med barnevernet, også institusjonene i Norge. Tilsynet skal utøve ekstern kontroll med institusjonenes praksis, følge med på at ungdommenes rettigheter ivaretas under oppholdet, og være et lavterskeltilbud unge kan henvende seg til hvis de vil klage på oppholdet. Fire av de 12 ungdommene som oppgir at de har blitt utsatt for seksuelle overgrep,

sier at de ikke har snakket med tilsynet. Fire av de andre åtte ungdommene oppgir at de selv har tatt kontakt med tilsynet, og to av disse har også blitt tilbudt å snakke med tilsynet. Fire ungdommer sier at de ikke har tatt kontakt selv, men at de har blitt tilbudt å snakke med tilsynet. På spørsmålet om hvordan det var å snakke med tilsynet svarer fire at de følte seg overvåket, og fire svarer ”de forstod ingenting”. Ei av jentene på 15 år, som har oppgitt at hun har vært utsatt for seksuelle overgrep av voksne i institusjonen, har svart følgende på andre spørsmål:

På undersøkelsestidspunktet hadde hun vært i institusjonen i 90 dager. Hun oppgir at hun også har blitt utsatt for slag og spark. Hun svarer at hun ikke stoler på noen av de voksne i institusjonen, og at hun føler seg uttrygg på grunn av noen av de voksne. På spørsmålet om hvor lett det er å snakke med de som jobber i institusjonen når hun er lei seg, svarer hun svært vanskelig. Hun liker seg dårlig i institusjonen, men har venner både i og utenfor institusjonen. På spørsmålet om hvem hun vil gå til dersom urett er begått svarer hun ingen, heller ikke venner. Jenta har aldri blitt spurt om hun vil snakke med tilsynet, og hun har aldri selv tatt kontakt med tilsynet.

Svarene som denne jenta har gitt på de andre spørsmålene i spørreskjemaet støtter opp om svaret hun ga på spørsmålet om seksuelle overgrep. Hennes svar på spørreskjemaet er en fortelling om omsorgssvikt, vold og seksuelle overgrep i institusjonen hun lever i, og hun forteller at hun har ingen hun kan be om hjelp, – heller ikke tilsynet, som gjennom lovverket skal være en lavterskelinstans de unge skal kunne henvende seg til hvis de ønsker å klage på et forhold ved institusjonen. En viktig forutsetning for at de unge skal kunne benytte seg av denne muligheten er at de har tilstrekkelig med kunnskap om tilsynets rolle og mandat, og videre hvordan de faktisk går frem når de ønsker å kontakte tilsynsmedlemmene.

Slag og spark

En større gruppe, i alt 33 ungdommer, oppgir at ansatte har slått/sparket dem. Det er flere gutter (19) enn jenter (12) som sier de har blitt utsatt for denne typen overgrep. To av disse ungdommene har ikke oppgitt sin alder. Den yngste er 13 år, og den eldste 19 år. De fleste er 17, 16 eller 15 år. De fleste ungdommene (20) sier at de ikke stoler på noen av de voksne i institusjonen. Men syv sier at de stoler på en av de voksne, fem sier de stoler på noen av de voksne, og en sier han/hun stoler på de fleste/alle voksne.

En har svart vet ikke. Åtte av ungdommene som oppgir at ansatte har slått og/eller sparket dem, har aldri snakket med tilsynet. Det korteste og lengste oppholdet i institusjonen blant ungdommene som oppgir å ha blitt utsatt for fysisk vold er 5 måneder og 6 år (jf. tabell 3).

Tabell 3. Tiden de åtte ungdommene, som ikke har snakket med tilsynet, har tilbrakt i institusjonen.

5 mnd
7 mnd
9 mnd
11 mnd
1 år
2 år
3,6 år
6 år

Tolv av de 33 ungdommene sier at de selv har tatt kontakt med tilsynet, og 15 sier at de har blitt spurt om de vil snakke med tilsynet. I alt 21 av de som enten tok kontakt selv/og eller ble spurt om de ville snakke med tilsynet, har snakket med tilsynet. Åtte sier det var godt å bli hørt, tre at de/han/hun var flink til å snakke med dem. Ni sier at tilsynet forstod innting, og to svarer de følte seg overvåket. På spørsmålet om hvem de henvender seg til når urett er begått svarer syv venner, seks tilsynet, fem en eller flere som jobber her, fire svarer venner utenfor institusjonen, og tre venner i institusjonen.

Ungdom ved 26 institusjoner oppgir at de har blitt utsatt for slag/spark fra voksne som jobber i institusjonen. Ved en av disse institusjonene oppgir fem ungdommer slag/spark, og en av disse også seksuelle overgrep. Ved en tredje institusjon oppgir to slag og spark, og en av disse også seksuelle overgrep. Ved de resterende institusjonene er det kun en ungdom som har krysset av for slag/spark. Ungdommene har til slutt i spørreskjemaet blitt spurt om det er noe annet de vil si. Flere av de 33 ungdommene har skrevet en egen tekst. Noen av disse informantene kommer fra samme institusjon, og enkelte av dem har i tillegg til slag /spark svart at de også har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Noen av utsagnene fra ungdommene er følgende:

- At der jeg bor er en fryktelig plass. Jeg skulle ønske jeg ikke levde.
- Jeg sliter vilt. Jeg har det ikke bra! P.S. les dette NØYE.
- Legg ned denne institusjonen. Vi blir misbrukt her, hjelp oss!!!

- Gjør noe med dette møkkastedet!
- Nei, jeg har ingenting å si, for hva er vitsen!
- Jeg vil vekk fra dette stedet. Orker ikke bo her lenger. Er drittlei. Kan noen hjelpe meg? Litt fort?
- Jeg vil at dere skal komme her til ... Det er noe vi ungdommer her på ... vil snakke med dere om. VIKTIG ... PLISS ... sender dere tilsyn.
- Jeg føler mange av de voksne her er pedofile. Blir nekta å spise til tider. Jeg er redd for mange som jobber her med vold de tingene jeg har svart på. Hilsend meg anonym.
- De tar mobilen min, låser meg inne bare jeg bruker utestemme inne på skjerma, tar av døren til rommet mitt, spikrer igjen vindu, nekter meg å være med familien osv. Frekke mot meg, snur ryggen til meg, holder meg i bakken uten grunn!!! Nekter meg skole. Jeg har ingen rettigheter lenger. Jeg blir utslitt, og gal av å bo her. De voksne jucer, holder ikke avtaler og ignorerer.

Utsagnene fra ungdommene er sterke uttrykk for at de ikke har tillit til de voksne i institusjonen, og at de mistrives. De gir uttrykk for sinne, fortvilelse og maktesløshet.

Hvordan beskriver ungdom det sosiale livet i og utenfor institusjonene?

Det er kun fire av ti ungdommer i undersøkelsen som svarer at de liker seg ganske eller svært godt i institusjon, og tre av ti har krysset av på verken godt eller dårlig. Så mange som to av ti svarer at de liker seg svært dårlig, i tillegg svarer en av ti at de liker seg litt dårlig. Det er ingen forskjeller i svarene når vi sammenligner gutter og jenter. De fleste barn og unge ønsker i utgangspunktet ikke å bo i en barneverninstitusjon. Hvordan ungdom svarer på spørsmål om trivsel i institusjonen er sannsynligvis farget av ønsket om å bo hjemme i en familie som fungerer. Det er derfor vanskelig å vite om grunnen til at de ikke trives skyldes forhold i institusjonen, eller sorgen over ikke å kunne bo hjemme.

Forholdet til de ansatte

Til tross for at mange ikke liker å bo i institusjon ble det gitt mange positive tilbakemeldinger på de voksne i institusjonene. For eksempel svarer 93% at en eller flere av de voksne er hyggelige å være sammen med. Syv av ti svarer at de stoler på en eller flere av de voksne. Ungdom som mottar

et av de tyngste tiltakene i barnevernet har vokst opp med grov omsorgssvikt, og/eller har utviklet store problemer. Å ha tillit til andre mennesker kan være vanskelig uansett hvordan andre er, og om de er til å stole på. At syv av ti har tillit til en eller flere som arbeider i institusjonene, er et overraskende positivt funn.

I alt 218 av de 436 ungdommene har skrevet en tekst om hvorfor de liker de voksne. De forteller at de voksne er til å stole på, lytter, bryr seg, er hyggelige, og snille. Ungdommene forteller også at de føler seg akseptert slik de er. De nevner også hjelp med skolearbeid, og at de voksne finner på fritidsaktiviteter med dem. Noen av de som jobber der blir også beskrevet som å være ”kule” og ha godt humør. Flere av ungdommene sier at de har blitt glad i de voksne, og at de føler at de voksne er glad i dem. Under vises utdrag av tekst som seks ungdommer har skrevet på spørreskjemaene:

- ... de fleste, fordi de er glad i meg.
- De er der når jeg trenger dem.
- Fordi denne personen skjønner meg nesten bedre enn meg selv.
- Fordi de engasjerer seg i meg som person, og prøver å finne muligheter sammen med meg, for at jeg skal mestre livet på best mulig måte.
- Fordi den personen er grei, men har regler og grenser! At jeg kan snakke med hun, hun trøster meg, og hun bryr seg.
- De får meg til å le.

Ungdommene gir i disse utsagnene uttrykk for at de møter ansatte i institusjonene som de har fått personlig og unik kontakt med.

Venner, fritidsaktiviteter, familie og skole

Ifølge svarene fra ungdommene er ikke institusjonene lukkede rom, der de har lite kontakt med omverden. Et stort flertall oppgir at de har venner både i (87 %) og utenfor institusjon (90 %). Det er kun 2,5 % som sier at de verken har venner i eller utenfor institusjon. Voksne som jobber i institusjonen går også inn for å hjelpe ungdommene til å delta i fritidsaktiviteter. Ni av ti av ungdommene forteller at de voksne hjelper dem til å være med på fritidsaktiviteter. Til tross for at flere av ungdommene hadde vært utsatt for ulike former for omsorgssvikt, skulle flere av dem ønske at de kunne være mer sammen med familien sin (47 %). Vi vet ikke hvor mange

det var som samtidig hadde erkjent/visste med seg selv at dette ikke var mulig fordi de kunne bli skadelidende av mer kontakt. Av de i alt 436 ungdommene som deltok i undersøkelsen svarte 69 at de ikke gikk på skolen, og 26 svarte at de nesten aldri var på skolen. Av de 329 ungdommene som gikk på skolen, og som hadde svart på spørsmålet, fortalte i alt 81 % (265 ungdommer) at de gledet seg til å gå på skolen. De hyppigst oppgitte grunnene til at de gledet seg var at de hadde venner der (219), og at de likte å jobbe med fag (122). Noen gledet seg også til å gå på skolen fordi de hadde god kontakt med en eller flere av lærerne (53 ungdommer).

Avslutning

Resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen viser et sammensatt bilde. Ungdommene ga på den ene siden mange positive tilbakemeldinger. For eksempel visste et klart flertall hvorfor de var plassert, de følte seg trygge i institusjonene, de stolte på en eller flere av de voksne som jobbet der, de fant de ansatte hyggelige og fikk hjelp til å gjennomføre fritidsaktiviteter og skolearbeid. På den andre siden svarte knapt halvparten at de ikke visste hvor lenge oppholdet skulle vare, en tredjedel kjente ikke til noen plan for oppholdet og ikke mer enn litt under halvparten sa de hadde blitt informert om rettighetene i institusjonen.

Samtidig som at et stort flertall av ungdommene opplevde kvalitativt gode relasjoner til ansatte i institusjonene, fikk vi også noen alarmerende svar på spørreskjemaet knyttet til overgrep fra ansatte, i form av mobbing, fysiske overgrep (slag og spark) og også seksuelle overgrep. Knapt 10 % av barna/ungdommene oppga at de hadde blitt mobbet av de voksne i institusjonen, 7,5 % oppga at de hadde blitt slått/sparket og knapt 3 % (12) oppga at de hadde vært utsatt for seksuelle overgrep av noen som jobber på institusjonen.

Tilbakemeldingene fra barna/ungdommene om tilsynet var også flertydig. Syv av ti svarte at de visste at tilsynet hadde besøkt institusjonen deres, men mindre enn halvparten oppga at de var blitt informert om tilsynet eller blitt fortalt hvordan de kunne kontakte tilsynet på eget initiativ. Flertallet opplevde kontakten med tilsynet som positivt, men et bekymringsfullt stort mindretall var ikke positive. Blant disse var ungdommene som oppga at de hadde blitt utsatt for overgrep. Disse ga uttrykk for at de ikke hadde tillit til tilsynet, og så dermed ikke ansatte i tilsynet som voksne de kunne være åpne med om det de opplevde som overgrep.

Hovedinntrykket fra undersøkelsen er også at få opplever institusjonen som et lukket rom. De fleste oppga at ansatte i institusjonene stiller opp for dem i samarbeidet med skolen, ni av til fortalte at de ansatte hjalp dem med å delta i fritidsaktiviteter, og et stort flertall oppga at de hadde flere venner, både i og utenfor institusjon.

Tilslutt, flere funn i denne undersøkelsen viser at det både kan være feil og respektløst å bare snakke om ungdom i barneverninstitusjonene som ”ofre”. Halvparten av alle langtidsplasserte ungdommer har vært villig til og klart å svare på et langt og nokså komplisert spørreskjema. Et flertall av ungdommene gir også uttrykk for gode relasjoner til ansatte i institusjonene, og forteller at de har venner både i og utenfor institusjonene. Selv om et stort mindretall sliter med og dropper ut av skolen, så er det likevel et flertall som gir uttrykk for at de gleder seg til å gå på skolen. Den viktigste grunnen var venner. Den nest hyppigste oppgitte grunnen til at de gleder seg til å gå på skolen er at de liker å jobbe med fag.

Litteratur

- Bufetat. 2005. Årsmelding fra Barne-, ungdoms- og familieetaten.
- Bø, B. P., M. Rasmussen & N. Aannestad. 2004. *Innvandrerungdom på barneverninstitusjon*. HiO-rapport nr 19. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Fylkesmannen i Oslo og Akershus. 2005. *Barneverninstitusjoner benyttet av Oslo kommune 1954-1993. Gransking av overgrep, omsorgssvikt, tilsyn og tvangsplasseringer*. Rapport fra Granskningsutvalg oppnevnt av Fylkesmann i Oslo og Akershus avgitt 1 des. 2005.
- Gautun, H., K. Sasaoka & C. Gjerustad. 2006. *Brukerundersøkelse i barnevernsinstitusjonene*. NOVA- rapport 9/06.
- Hetle, A., Sørvig, R. & Heen, H. 1997. *Hjem – utvikling – arbeidsplass. En evaluering av erfaringer med alternative arbeidstidsordninger ved fire barneverninstitusjoner*. Oslo: AFI, rapport 5/97.
- Hennum, N. 1991. *Det organiserte nederlaget. Krise- og utredningsinstitusjoners vanskelige stilling*. Rapport nr 1 fra Barnevernets utviklingscenter.
- Hennum, N. 1997. Hvordan forstår institusjoner ungdom? *Barn 1*:70–83.
- Tjelflaat, T., G. Hyrve & H. Solhaug. 2003. *Barneverninstitusjonen - nødvendig men ikke god nok: en etterundersøkelse av institusjonsungdom fra Sør-Trøndelag*. Rapport nr 10 fra Barnevernets utviklingscenter i Midt- Norge.

Heidi Gautun
Fafø Institutt for arbeidslivs- og velferdsforskning
Postboks 2947 Tøyen
NO-0608 Oslo, Norge
e-post: heidi.gautun@fafø.no